

БЕЛАРУСКІ ДЗЯРЖАЎНЫ ЎНІВЕРСІТЭТ

ЗАЦВЯРДЖАЮ

Прарэктар па вучэбнай рабоце і
адукацыйных інавацыях

В.І. Чупрыс
«28» 2018 г.

Рэгістрацыйны № УД-100 вуч.

ГІСТОРЫЯ ПАЛІТЫЧНАЙ І ПРАВАВОЙ ДУМКІ БЕЛАРУСІ

**Вучэбная праграма ўстановы вышэйшай адукацыі
па спецыяльнасці**

1-23 01 06 “Паліталогія” (па накірунках)

2018 г.

Вучэбная праграма складзена на аснове АСВУ 1-23 01 06 – 2013 ад 30.08.2013 па спецыяльнасці 1-23 01 06 “Паліталогія” (па напармках), вучэбных планаў № Е 23-176/уч., № Е23и-232/уч. ад 30.05.2013

Склададзьнікі:

Л. Л. Голубева – дацэнт кафедры тэорыі і гісторыі дзяржавы і права Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта, кандыдат юрыдычных навук, дацэнт

Рэкамендавана да зацвярджэння

кафедрай тэорыі і гісторыі дзяржавы і права Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта (пратакол № 4 от 16.11.2018 г.)

Навукова-метадычным Саветам Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта (пратакол № 1 ад 16.11.2018 г.)

ТЛУМАЧАЛЬНАЯ ЗАПІСКА

Мэта і задачы вучэбнай дысцыпліны

Мэтай вучэбнай дысцыпліны з'яўляецца вывучэнне працэсу ўзнікнення і гістарычнага развіцця тэарэтычных палажэнняў аб дзяржаве, праве, палітыцы і заканадаўстве, выказаных нацыянальнымі мысліцелямі, рэлігійнымі, грамадскімі і дзяржаўнымі дзеячамі, правазнаўцамі, пісьменнікамі, паэтамі ў той ці іншай форме.

Задачами вучэбнай дысцыпліны з'яўляецца забеспячэнне сістэмнага засваення курса і фарміраванне дакладных уяўленняў аб храналагічнай паслядоўнасці і этапах развіцця палітычнай і прававой думкі Беларусі, сутнасці важнейшых палітычных і прававых ідэй мінулага, якія выказваліся ў Беларусі з адзінаццатага стагоддзя да нашых дзён, а таксама развіццё юрыдычнага мыслення студэнтаў, у тым ліку – прывіццё навыкаў умелай арыентацыі ў прычынах, гістарычных умовах і асаблівасцях эвалюцыі палітычнай і прававой думкі Беларусі.

Месца вучэбнай дысцыпліны ў сістэме падрыхтоўкі спецыяліста з вышэйшай адукацыяй.

Вучэбная дысцыпліна адносіцца да цыклу сацыяльна-гуманітарных дысцыплін (кампанент установы вышэйшай адукацыі). Гісторыя палітычнай і прававой думкі Беларусі з'яўляецца юрыдычнай дысцыплінай, маючай цесныя функцыянальныя сувязі з такімі вучэбнымі дысцыплінамі як “Агульнай тэорыяй права”, “Гісторыяй дзяржавы і права Беларусі”, “Гісторыяй дзяржавы і права замежных краін”, “Гісторыяй палітычных і прававых вучэнняў”, “Канстытуцыйным правам”, “Філасофіяй”, “Паліталогіяй”.

Патрабаванні да кампетэнцый

Засваенне вучэбнай дысцыпліны “Гісторыя палітычнай і прававой думкі Беларусі” павінна забяспечыць фарміраванне наступных акадэмічных, сацыяльна-асобасных і прафесійных кампетэнцый:

акадэмічныя кампетэнцыі:

- умець выкарыстоўваць базавыя навукова-тэарэтычныя веды для вырашэння тэарэтычных і практычных задач;
- валодаць сістэмным і параўнальным аналізам;
- валодаць даследчыцкімі здольнасцямі;
- умець працаваць самастойна;
- быць здольным выпрацоўваць новыя ідэі (крэатыўнасць);
- валодаць междысцыплінарным падыходам пры вырашэнні праблем;

- мець навыкі, звязаныя з выкарыстаннем тэхнічных сродкаў, кіраваннем інфармацыяй і работай з камп'ютэрам;
- умець вучыцца, павышаць сваю кваліфікацыю на працягу ўсяго жыцця;

сацыяльна-асобасныя кампетэнцыі:

- валодаць якасцямі грамадзянскасці;
- быць здольным да сацыяльнага ўзаемадзеяння;
- валодаць здольнасцю да міжасабовых камунікацый;
- быць здольным да крытыкі і самакрытыкі;

умець працаваць у камандзе;

прафесійныя кампетэнцыі:

- працаваць з юрыдычнай літаратурай;
- арганізоўваць работу малых калектываў выканаўцаў для дасягнення пастаўленых мэт;
- узаемадзейнічаць са спецыялістамі сумежных профілей;
- аналізаваць і ацэньваць сабраныя даныя;
- вясці перагаворы з іншымі зацікаўленымі ўдзельнікамі канкрэтнага палітычнага працэсу;
- рыхтаваць даклады, матэрыялы да прэзентацый;
- карыстацца глабальнымі інфармацыйнымі рэсурсамі;
- весці тэарэтычныя і прыкладныя навуковыя даследаванні ў сферы палітыка-прававых і эканамічных адносін;
- ажыццяўляць навукова-метадычную работу ў галіне палітычнай навукі;
- выкарыстоўваць навуковыя метады даследаванняў пры аналізе сучасных палітычных інстытутаў і працэсаў;
- прымаць удзел у навуковых даследаваннях, звязаных з інфармацыйна-аналітычным забеспячэннем дзейнасці органаў дзяржаўнай улады і кіравання;
- удзельнічаць у арганізацыі навуковых нарад, канферэнцый, семінараў па праблемах палітычнай дзейнасці;
- рыхтаваць па выніках навукова-даследчай работы навуковыя публікацыі, прапановы і аналітычныя даклады для дзяржаўных органаў;
- удзельнічаць ва ўкараненні вынікаў даследаванняў і распрацовак у палітычны працэс;
- развіваць творчыя сувязі з навуковымі арганізацыямі рэспублікі і замежжа;

- вылучаць тэарэтычныя і прыкладныя, аксіалагічныя і інструментальныя кампаненты палітычных ведаў, іх экспертныя, прагматычныя і іншыя функцыі;
- выкарыстоўваць метадалогію паліталогіі пры падрыхтоўцы прапаноў і абгрунтаванні палітычных рашэнняў;
- прымяняць метадалогію аналіза палітычных аспектаў грамадскіх з'яў і працэсаў;
- валодаць навыкамі юрыдычнага афармлення структуры, парадку ўтварэння, кампетэнцыі і цяжучай дзейнасці органаў дзяржаўнай улады і кіравання;
- валодаць навыкамі адбору і праектавання варыянтаў палітычных рашэнняў і працэдур выпрацоўкі дзяржаўнай палітыкі;
- збіраць, апрацоўваць, абагульняць і аналізаваць палітычную інфармацыю, перадавы айчынны і замежны вопыт;
- вызначаць спецыфіку палітычнага асяроддзя і яе ўплыў на развіццё дзяржавы і грамадства;
- аналізаваць міжнародныя палітычныя працэсы, якія адносяцца да месца і статуса Рэспублікі Беларусь у сучасным міры;
- вызначаць мэты інавацый і сродкі іх дасягнення;
- працаваць з навуковай грамадска-палітычнай літаратурай;
- выкарыстоўваць новыя інфармацыйныя тэхналогіі пры распрацоўцы і рэалізацыі навукова-даследчых і аналітычных праграм;
- выкарыстоўваць нарматыўныя дакументы пры складанні праектаў навукова-даследчых і аналітычных распрацовак.

У выніку засваення вучэбнай дысцыпліны студэнт павінен

ведаць:

- асноўныя этапы і храналагічную паслядоўнасць станаўлення і развіцця палітычнай і прававой думкі Беларусі;
- прычыны ўзнікнення і развіцця адпаведных ідэй аб дзяржаве, праве, палітыцы і заканадаўстве;
- асноўныя катэгорыі, паняцці і дасягненні, якія характарызуюць узровень гістарычнага развіцця палітычнай і прававой думкі Беларусі;
- сучасныя ідэі аб дзяржаве, праве, палітыцы і заканадаўстве;
- прадстаўнікоў палітыка-прававой думкі Беларусі;
- першакрыніцы па гісторыі палітычнай і прававой думкі Беларусі.

умець:

- характарызаваць важнейшыя дасягненні палітычнай і прававой думкі беларускага народа;

- тлумачыць праблемныя пытанні гісторыі палітычнай і прававой думкі Беларусі і аргументаваць уласныя пазіцыі;
- тлумачыць развіццё дзяржаўна-прававых інстытутаў у сувязі са з'яўленнем пэўных палітыка-прававых ідэй;
- аналізаваць і сістэматызаваць палітычныя і прававыя ідэі беларускіх асветнікаў;
- вызначаць прычыны, якія выклікалі з'яўленне тых або іншых ідэй аб дзяржаве, праве, палітыцы і заканадаўстве;
- супастаўляць палітычныя і прававыя ідэі беларускіх асветнікаў у межах тэндэнцый развіцця сучаснага грамадства;
- выкарыстоўваць атрыманыя веды для паспяховага засваення галіновых юрыдычных дысцыплін і фарміравання навуковага светапогляду.

валодаць:

- паняццёвым апаратам па вучэбнай дысцыпліне;
- асноўнымі метадамі, спосабамі і сродкамі атрымання, перапрацоўкі гісторыка-прававой інфармацыі;
- навыкамі засваення гісторыка-прававога матэрыялу;
- комплексам навуковых ведаў па гісторыі палітычнай і прававой думкі Беларусі;
- навыкамі даследчыцкай работы дзеля вырашэння задач у выбранай сферы прафесійнай дзейнасці.
- навыкамі вызначэння залежнасці змяненняў у прававой сістэме ад гістарычных фактараў і заканамернасцей;
- агульнымі для юрыспрудэнцыі катэгорыямі і паняццямі.

Структура вучэбнай дысцыпліны

Структура зместу вучэбнай дысцыпліны ўключае такія дыдактычныя адзінкі, як тэмы, у адпаведнасці з якімі распрацоўваюцца і рэалізуюцца адпаведныя лекцыйныя і семінарскія заняткі. Прыкладная тэматыка семінарскіх заняткаў прыведзена ў інфармацыйна-метадычнай частцы.

Дысцыпліна вывучаецца ў 4 семестры. Усяго на вывучэнне вучэбнай дысцыпліны “Гісторыя палітычнай і прававой думкі Беларусі” адведзена:

72 гадзіны, у тым ліку 34 аўдыторных, з іх: лекцыі – 22 гадзіны, семінарскія заняткі – 10 гадзін, КСР – 2 гадзіны.

Працаёмкасць вучэбнай дысцыпліны складае 2 заліковыя адзінкі.

Форма цякучай атэстацыі – залік.

ЗМЕСТ ВУЧЭБНАГА МАТЭРЫЯЛУ

Тэма 1

Прадмет і метадалогія гісторыі палітычнай і прававой думкі Беларусі як навукі і вучэбнай дысцыпліны. Крыніцы, перыядызацыя.

Прадмет гісторыі палітычнай і прававой думкі Беларусі. Суадносінны філасофскага, гістарычнага, юрыдычнага аспекту пры вывучэнні дысцыпліны. Сумежныя навукі: тэорыя і гісторыя дзяржавы і права, гісторыя палітычных і прававых вучэнняў, філасофія, паліталогія, гісторыя. Месца гісторыі палітычнай і прававой думкі Беларусі ў сістэме юрыдычных дысцыплін.

Метадалагічныя праблемы гісторыі палітычнай і прававой думкі Беларусі. Філасофскія і спецыяльна – навуковыя метады навуковага пазнання, якія выкарыстоўваюцца гісторыяй палітычнай і прававой думкі Беларусі як гуманітарнай дысцыплінай. Гістарычны і гістарычна-параўнальны метады пазнання. Суадносінны гістарычнага і палітычнага метадаў.

Задачы гісторыі палітычнай і прававой думкі Беларусі.

Крыніцы па гісторыі палітычнай і прававой думкі Беларусі. Выданне першакрыніц. Узнікненне навукі гісторыі палітычнай і прававой думкі Беларусі. Сувязь з іншымі навукімі.

Перыядызацыя гісторыі палітычнай і прававой думкі Беларусі. Розныя падыходы да праблемы.

Значэнне гісторыі палітычнай і прававой думкі ў фарміраванні палітычнай і прававой культуры.

Тэма 2. Палітычная і прававая думка Беларусі ў перыяд усталявання дзяржаўнасці ўсходніх славян (са старажытных часоў да XIII ст.).

Асноўныя фактары, якія ўплывалі на фарміраванне палітычнай і прававой думкі Беларусі са старажытных часоў да XIII ст. Прыняцце хрысціянства. З'яўленне царкоўна-палітычнай ідэалогіі. Ідэі цэзарапапізму. Палітыка-прававая думка на старажытнабеларускіх зямлях. Грамадска-палітычныя погляды Е. Полацкай, К. Смаляціча, К. Тураўскага, А. Смаленскага і інш. Ідэя няхцівасці К. Смаляціча.

Палітычныя ідэі старажытнабеларускіх летапісаў (“Аповесць мінулых гадоў”, “Слова пра паход Ігаравы”).

Тэма 2. Палітычная і прававая думка Беларусі ў перыяд утварэння і станаўлення Вялікага Княства Літоўскага (XIII – XVI стст.).

Палітычная і прававая думка XIII – XV стст. Прыняцце каталіцызму, знаёмства з заходне-еўрапейскай царкоўна-палітычнай ідэалогіяй папства (папацэзарызму). Галоўныя тэзісы папацэзарызму. Пасланне “Дыктат папы”. Уплыў царкоўна – палітычнай ідэалогіі каталіцызму на палітыка-прававую думку Вялікага Княства Літоўскага.

Сярэдневяковыя ерасі (богамільства, гусізм). Рэлігійна-палітычныя супярэчнасці ў XVI ст. і іх адлюстраванне ў палітычнай і прававой думцы. Стварэнне аўтакефальнай (незалежнай) праваслаўнай царквы ў Вялікім Княстве Літоўскім. Грамадска-палітычныя погляды і царкоўная дзейнасць Р. Цамблака.

Беларуска-літоўскія летапісы і хронікі, як крыніцы актуальных грамадска-палітычных ідэй XIV – XV стст. (“Летапіс вялікіх князеў літоўскіх”, “Беларуска-літоўскі летапіс 1446 г.”, “Хроніка Быхаўца” і інш.).

Гуманізм – новы светапогляд канца XV – пачатку XVI стст. Асноўныя ідэі і прынцыпы эпохі Адраджэння, іх асаблівасці ў Вялікім Княстве Літоўскім.

Ф. Скарына. Прадмовы і пасляслоўі – галоўныя крыніцы вывучэння светапогляду Ф. Скарыны. Палітычныя і прававыя погляды Ф. Скарыны. Палітычны ідэал Ф. Скарыны. Ф. Скарына аб заканадаўстве. Класіфікацыя права, прапанаваная Ф. Скарынам. Натуральнае (“прырожэное”) права. Пісанае права: боскае, царкоўнае (кананічнае) і земскае. Паспалітае права. Мэта крымінальнага пакарання. Двакацкая дзейнасць Ф. Скарыны. Ідэя адзінства і дружбы славянскіх народаў, іх роля ў гісторыі чалавецтва.

М. Гусоўскі. Палітычныя і прававыя погляды М. Гусоўскага. Актуальныя палітычныя праблемы ў творы “Песня пра постаць, дзікасць зубра і паляванне на яго”.

М. Літвін. Палітычныя і прававыя погляды М. Літвіна. Сацыяльна-палітычны трактат “Аб норавых татар, літоўцаў і масквіцян”. Недахопы судовай сістэмы, узнятыя М. Літвінам у трактаце. М. Літвін аб палітычных рэформах, аб унясенні змен у заканадаўства, рэфармаванні дзяржаўнага кіравання, судаўладкаванні.

Ідэі Рэфармацыі ў ВКЛ. Роля Рэфармацыі ў развіцці нацыянальнай філасофскай, грамадска-палітычнай і прававой думкі, беларускай мовы, нацыянальнай культуры, у абуджэнні нацыянальнай самасвядомасці беларускага народа.

Уплыў заходнееўрапейскіх рэфармацыйных ідэй на развіццё палітычнай і прававой думкі ў Вялікім Княстве Літоўскім.

Крыніцы рэфармацыйных ідэй. Асноўныя напрамкі рэфармацыйнага руху – лютэранства, кальвінізм, арыянства (антытрынітарызм). Арыянства ў Вялікім Княстве Літоўскім. Аналіз паходжання і сутнасць паняццяў: арыяне, антытрынітарыі, сацыніяне, унітарыі (унітарыяне). Два напрамкі арыянства. Адносіны арыян да ўласнасці і да дзяржавы. А. Кульва – прапаведнік лютэранскіх ідэй у Вялікім Княстве Літоўскім. Рэспубліканскія і дэмакратычныя ідэі кальвінізму. М. Радзівіл Чорны – ідэолаг кальвінізму, галоўны ініцыятар распаўсюджвання кальвінізму ў Вялікім Княстве Літоўскім. “Брэсцкая, альбо Радзівілаўская Біблія”.

Грамадска-палітычная дзейнасць А. Валовіча, яго палітычныя і прававыя погляды.

А. Волан, як тэрэтык кальвінізму. Палітычныя і прававыя погляды А. Волана. Паходжанне і сутнасць дзяржавы. Паходжанне права, уплыў розных сацыяльных груп на фарміраванне прававых норм. Асноўныя прынцыпы права. Пытанні ўдасканалвання заканадаўства. А. Волан аб форме дзяржаўнага кіравання, аб саслоўным дзяленні грамадства.

Ян Кішка, як ідэолаг правай (памяркоўнай) плыні арыянства.

С. Будны. “Катэхізіс” С. Буднага. Справядлівыя і несправядлівыя войны. Твор кальвінісцкага зместу “Пра апраўданне грэшнага чалавека перад богам”. Галоўны твор “Пра свецкую ўладу”. Адносіны да дзяржавы і дзяржаўных устаноў, да прыватнай уласнасці. Палітычны ідэал С. Буднага.

Грамадска-палітычныя погляды В. Цяпінскага-Амельяновіча. “Евангелле” – выдатны помнік перадавой грамадска-палітычнай думкі XVI ст.

Ідэалогія левага крыла арыян (П. Гезка, М. Чаховіц, Л. Крышкоўскі, Якуб з Калінаўкі, Павел з Візны і інш.). Іх адносіны да дзяржавы, уласнасці, удзелу хрысціян у войнах.

Л.І. Сапега – дзяржаўны дзеяч, законатворца, суддзя. Яго роля ў стварэнні Трыбунала Вялікага Княства Літоўскага. Л. Сапега і Статут ВКЛ 1588 г. Погляды Л. Сапегі на дзяржаву і права. Катэгорыя свабоды. Канцэпцыя прававой дзяржавы ў прадмовах да Статута ВКЛ 1588 г.: “Прысвячэнні” выдання Статута каралю польскаму і вялікаму князю літоўскаму Жыгімонту III Вазе і “Звароце” да ўсіх саслоўяў (грамадзян) ВКЛ. Погляды Л. Сапегі на заканадаўства. Эпістальярная спадчына Л. Сапегі (Ліст Л. Сапегі да біскупа І. Кунцэвіча (1622)), самастойная праца Л. Сапегі “Выклад трыбунальскіх праў” (1616) – помнікі нацыянальнай юрыдычнай думкі.

Л. Сапега і беларускае нацыянальнае Адраджэнне.

Тэма 4. Палітычная і прававая думка Беларусі ў складзе канфедэратыўнай Рэчы Паспалітай (канец XVI – XVIII стст.).

Узнікненне Контррэформацыі ў Еўропе, яе сутнасць, мэты. Трыдэнцкі сабор. Распаўсюджванне контррэфармацыйных ідэй у Вялікім Княстве Літоўскім. “Індэкс забароненых кніг”. Дзейнасць ордэна езуітаў. Характэрныя рысы езуіцкага выхавання. Адкрыццё езуіцкіх сярэдніх вучэбных устаноў – калегіумаў. Стварэнне Віленскай езуіцкай акадэміі.

Брэсцкая царкоўная ўнія – імпульс у развіцці палітыка-прававой думкі Беларусі XVI – XVII стст. П. Скарга – галоўны ініцыятар заключэння Брэсцкай царкоўнай уніі, лідэр Контррэформацыі, першы рэктар Віленскай езуіцкай акадэміі. Погляды П. Скаргі на грамадскі і дзяржаўны лад, на заканадаўства сучаснай яму дзяржавы. “Соймавыя казанні” як крыніца для вывучэння палітыка-прававых поглядаў П. Скаргі. Палітычны ідэал П. Скаргі. Ідэалагічнае абгрунтаванне неабходнасці царкоўнага аб’яднання праваслаўных з католікамі Рэчы Паспалітай. Твор П. Скаргі “Аб адзінстве царквы божай”.

А. Пасевін – ініцыятар заключэння Брэсцкай царкоўнай уніі. “Moscovia” – каштоўная крыніца па грамадска-палітычнай і прававой думцы Беларусі XVI ст.

Палітыка-прававыя погляды прыхільнікаў і праціўнікаў уніі. І. Пацей – ініцыятар заключэння Брэсцкай царкоўнай уніі. “Артыкулы (умовы) уніі”, “Саборнае пасланне да папы” – дакументы для падпісання ўніі. Роля І. Пацея і К. Тарлецага ў падпісанні дакументаў уніі. “Унія альбо выклад праднейшых артыкулов к з’ядночэнню грекаў з костелом рымскім” – тэарэтычнае абгрунтаванне неабходнасці царкоўнай уніі. І. Пацей – прыхільнік тэакратыі. Ідэя ўмацавання каралеўскай улады. “Ерасі...”, “Гармонія...”.

К. Астрожскі. Культурна-асветніцкая дзейнасць К. Астрожскага супраць каталіцкай ідэалогіі. Роля князя Андрэя Курбскага ў фарміраванні светапогляду К. Астрожскага. “Астрожская Біблія” (1581). Астрожская Акадэмія (1580) – вышэйшая праваслаўная навучальная ўстанова. Яе роля ў фарміраванні светапогляду беларускага народа. Пасланне К. Астрожскага да праваслаўных Рэчы Паспалітай.

Лаўрэнцій і Стэфан Зізаніі. Іх культурна-асветніцкая дзейнасць і яе ўплыў на развіццё палітычнай і прававой думкі. “Катэхізіс”, “Казанне святога Кірыла” і інш.

Уніяты (уніты, грэкакатолікі), дызуніяты (дызуніты), дысідэнты. Праблема ўзаемаадносін католікаў і некатолікаў (дысідэнтаў), іх роля ў грамадска-палітычным жыцці.

Палітычныя і прававыя ідэі ў рэлігійна-палемічнай літаратуры. Палітычныя і прававыя погляды прыхільнікаў уніі: Іосіфа Ручкага, Іасафата Кунцэвіча, Льва Крэўзы, Анастасія Сялявы, Іллі Марахоўскага і інш. Погляды прыхільнікаў праваслаўя: Ляонія Карповіча, Іоа Барэцкага, Андрэя Мужылоўскага, Захарыя Капысценскага і інш.

Х. Філалет. “Апокрысіс, альбо адказ на кніжкі пра сабор Берасцейскі” – адказ на твор П. Скаргі “Сабор Брэсцкі...”.

М. Сматрыцкі. “Фрынас, альбо лямант усходняй царквы”. Крытыка каталіцкай царквы і яе духавенства, царкоўна-палітычнай ідэалогіі папства, абвяржэнне догматаў каталіцызму. Палітыка-прававыя праблемы, узнятыя М. Сматрыцкім. Яго класіфікацыя права. Роля звычайнага (“няпісанага”) права. “Граматыкі славенскай”. Паўстанне віцебскіх праваслаўных гараджан (1623) – пераломны момант у духоўным жыцці М. Сматрыцкага. “Апалогія...”, “Разважанне пра шэсць розніц паміж Усходняй і Заходняй царквамі”, “Пратэстацыя” і інш.

А. Філіповіч. “Дыярыуш” (“Дзеннік”, 1646). Палітычныя і прававыя погляды. А. Філіповіч, як прыхільнік ідэі адзінства славянскіх народаў.

Пачатак вышэйшай юрыдычнай адукацыі ў Беларусі і Літве. Роля Казіміра Льва Сапегі ў адкрыцці юрыдычнага факультэта ў складзе Віленскай езуіцкай Акадэміі (1641).

Аарон (Адам, Аляксандр) Алізароўскі – прафесар цывільнага, кананічнага права юрыдычнага факультэта. “Аб палітычнай супольнасці людзей” (1651) – галоўная праца жыцця А. Алізароўскага. Яго класіфікацыя права. Палітычныя і прававыя погляды А. Алізароўскага.

К. Лышчынскі – выразнік інтарэсаў радыкальных слаеў гараджан, прагрэсіўнай інтэлігенцыі, прадстаўнік утапічнага сацыялізму ў Беларусі. Яго твор “Аб неіснаванні бога”. Матэрыялістычныя і атэістычныя ідэі.

С. Полацкі. Грамадска-палітычная і культурна-асветніцкая дзейнасць С. Полацкага. Палітычныя і прававыя ідэі. Два перыяды яго жыцця: беларускі і маскоўскі. “Буквар” (1679), “Псалтыр рыфматворны” (1680) – асноўныя працы беларускага перыяду. Патрыятызм – характэрная рыса духоўнай спадчыны С. Полацкага беларускага перыяду.

С. Полацкі – прыхільнік і праваднік ідэалогіі асветніцкага абсалютызму ў Расіі. Асветніцкая манархія, як форма дзяржаўнага кіравання. Праблема асветнага манарха. Прававыя погляды С. Полацкага. Яго гуманістычныя ідэі.

А. Белаблоцкі, І. Капіевіч – прадаўжальнікі традыцый С. Полацкага. Грамадска-палітычныя погляды А. Белаблоцкага. “Кароткая гутарка літасці з ісцінай” (1685), “Вялікая навука Раймунда Лулія” (1688-1689), “Кніга філасофская” (пачатак XVIII ст.), “Пентатэўгум, альбо Пяць кніг кароткіх” (сярэдзіна 90-х гадоў XVII ст.). Грамадска-палітычныя погляды і выдавецкая дзейнасць І. Капіевіча.

Зараджэнне асветніцкай ідэалогіі ў Беларусі (сярэдзіна XVIII ст.). Новы этап у развіцці грамадска-палітычнай і прававой думкі Беларусі. Я. Ябланоўскі, С. Ляшчынскі, С. Канарскі – прадвеснікі рэфармавання грамадска-палітычнага ладу Рэчы Паспалітай. Я. Ябланоўскі і яго праца “Што робіцца без усялякага сораму ў Польшчы, альбо тлумачэнне грахоў для народа нашага прывычных” (1669-1731). С. Ляшчынскі супраць прыгоннага права ў працы “Вольны голас у абарону свабоды” (1733). Рэформы ў сацыяльнай і палітычнай сферах. Асноўныя напрамкі рэфармавання існуючага грамадскага ладу С. Канарскага. Праект стварэння новай сістэмы навучання. “Збор законаў” (“Volumina legum”) – навуковая крыніца для вывучэння палітычнай і прававой думкі Беларусі XVI – XVIII стст. Палітычны трактат “Аб эфектыўным правядзенні нарадаў” (1760). Ідэі радыкальнай рэфармы дзяржаўнага ладу Рэчы Паспалітай у духу асветніцкага абсалютызму.

Праблема дысідэнтаў у Рэчы Паспалітай (XVIII ст.). Георгій Каніскі. Палітычныя і прававыя погляды Г. Каніскага. “Правы і свабоды дысідэнтаў” (1767) – праграма барацьбы хрысціян-некатолікаў за ўраўноўванне іх правоў з большасцю каталіцкага насельніцтва.

Рэфармаванне сістэмы адукацыі і выхавання ў Беларусі ў адпаведнасці з ідэямі французскіх асветнікаў XVIII ст. Адукацыйная камісія — першае ў Еўропе Міністэрства народнай адукацыі. Пераўтварэнне Віленскай езуіцкай акадэміі ў Галоўную школу Вялікага Княства Літоўскага. Факультэты маральных і фізічных навук, медыцынскі факультэт Галоўнай школы ВКЛ. М. Пачобут-Адлянцікі – першы рэктар Галоўнай школы ВКЛ. Яго рэфарматарская дзейнасць і грамадска-палітычныя погляды. М. Пачобут – прыхільнік асветніцкай тэорыі прагрэсу.

Антыпрыгонніцкія ідэі асветнікаў. М. Карповіч, К. Багуслаўскі, Д. Пільхоўскі. Праца К. Багуслаўскага “Аб дасканалым заканадаўстве”.

Фізіякратызм – аснова рэфармавання дзяржаўнага ладу. Сутнасць ідэалогіі фізіякратызму. І. Страйноўскі і яго праца “Навука натуральнага і палітычнага права, палітычнай эканоміі і права народаў” (1785). І. Храптовіч і яго праца “Аб натуральным праве” (1814). Тэорыя натуральнага права і дагаворнага паходжання дзяржавы ў працах І. Страйноўскага, І. Храптовіча.

Асветніцкая і рэфарматарская дзейнасць А. Тызенгауза. Тызенгаўза рэформы.

Ідэі рэфармавання дзяржаўнага ладу Рэчы Паспалітай: К. Нарбут, С. М. Аскерка.

Палітычныя і прававыя ідэі Канстытуцыі Рэчы Паспалітай 3 мая 1791 г. і яе ўплыў на развіццё беларускай палітыка-прававой думкі.

Радыкальны напрамак палітычнай думкі. Палітычныя і прававыя ідэі лідэраў паўстання 1794 г. Андрэй Гадэвуш Касцюшка і яго праца “Ці могуць палякі дабіцца незалежнасці?”. “Паланецкі ўніверсал 1794 г.” Рэспубліканскія і дэмакратычныя ідэі Я. Ясінскага.

Ідэі ўтапічнага сацыялізму. Праграма радыкальнай перабудовы грамадства І. Яленскага. “Благавешчанне”. Ідэал свабоднага грамадства С. Зяновіча ў працы “Сапраўднае тлумачэнне правоў чалавека”. Павел Бжастоўскі і “Паўлаўская рэспублік”.

Тэма 5. Палітычная і правая думка Беларусі ў складзе Расійскай імперыі (1795 – 1918 гг.).

Уплыў расійскай, польскай палітычнай і прававой ідэалогіі на развіццё палітыка-прававой думкі Беларусі ў складзе Расійскай імперыі.

Палітычная і правая думка Беларусі ў першай палове XIX ст. Асноўныя напрамкі ў развіцці думкі: лібералізм, кансерватызм, рэвалюцыйны дэмакратызм. Асноўнае пытанне нацыянальнай палітыка-прававой думкі: адраджэнне дзяржаўнасці, пошук шляхоў да нацыянальнай самастойнасці.

Асноўныя сацыяльна-палітычныя праблемы ліберальнай думкі. Віленскі ўніверсітэт – цэнтр асветы і перадавой грамадска-палітычнай і прававой думкі, цэнтр лібералізму. Ідэі беларускіх лібералаў: братоў Яна і Енджэя Снядэцкіх, В. Страйноўскага, Я. Зноскі, М. Баброўскага і інш. Палітычныя і прававыя погляды сяброў тайных студэнцкіх таварыстваў Віленскага ўніверсітэта – філаматаў, філарэтаў, праменных і інш. Адам і Аляксандр Міцкевічы, Т. Зан, Я. Чачот і інш. Роля прац І. Даніловіча, І. Лялевеля, М. Баброўскага ў стварэнні тайных студэнцкіх таварыстваў. Праграмныя ўстаноўкі тайных студэнцкіх таварыстваў. Асноўныя прынцыпы іх дзейнасці. Катэгорыя свабоды.

Палітычны рамантызм.

Кансерватызм. Ігнат Лабажэўскі.

Палеміка паміж лібераламі і кансерватарамі (клерыкаламі). Полацкая езуіцкая акадэмія – цэнтр клерыкальных ідэй. “Віленскі дзеннік” (Вільня),

“Полацкі штомесячнік” (Полацк), “Вулічныя навiны”. Таварыства “шубраўцаў. Я. Шымкевіч, Л. Бароўскі, І. Шыдлоўскі і інш.

Кансерватыўны напрамак у развіцці думкі ў 30-50-х гг. XIX ст. Г. Ржавускі, І. Галавінскі, К. Буйніцкі, І. Пржацлаўскі, І. Шцірмер, М. Грабоўскі. Часопіс “Рубон”.

Уплыў паўстання 1830-1831 гг. на развіцце беларускай палітыка-прававой думкі.

Рэвалюцыйна-дэмакратычны напрамак у развіцці палітычнай і прававой думкі. М. Валовіч, Ф. Савіч, Ю. Бакшанскі. Рэвалюцыйная арганізацыя “Дэмакратычнае таварыства”.

Уплыў рэвалюцыі 1848 г. у Заходняй Еўропе на палітычную думку Беларусі. Браты Аляксандр і Франц Далейскія. Рэвалюцыйная арганізацыя “Братні саюз літоўскай моладзі”.

Палітычная і прававая думка Беларусі ў другой палове XIX ст.

Адраджэнне лібералізму ў канцы 50-х – пачатку 60-х гг. Браты Яўстафій і Канстанцін Тышкевічы, М. Балінскі, Т. Нарбут, Ю. Крашэўскі і інш.

А. Кіркор і ліберальны часопіс “Віленскі партфель”. Роля часопіса ў адраджэнні беларускага лібералізму. А. Аскерка, В. Старжынскі.

Ідэалогія рэвалюцыйных дэмакратаў. І. Агрызка і газета “Слова”. Праграма барацьбы за палітычнае, сацыяльнае і духоўнае разняволенне беларускага народа Вінцэнта Канстанціна Каліноўскага. “Мужыцкая праўда”. Ідэі аб выхаванні К. Каліноўскага. Палітычны ідэал К. Каліноўскага. Канцэпцыя дэмакратычнай рэвалюцыі. Прававыя погляды К. Каліноўскага. Яго ідэі аб судаходстве.

Палітычны радыкалізм. Народніцкі рух Беларусі – частка агульнарасійскага руху 70-х – пачатку 80-х гг. XIX ст. Праграмныя патрабаванні рэвалюцыйных народнікаў. М. Судзілоўскі, С. Кавалік, Р. Ісаеў, І. Грынявіцкі і інш. Часопіс “Гоман”. Палітычная праграма “Гомана”.

Распаўсюджванне марксізму ў Беларусі. Марксісцкае вучэнне аб дзяржаве. Э. Абрамовіч, І. Гурвіч. Марксісцкія гурткі ў Беларусі. Утварэнне Беларускай сацыялістычнай грамады (БСГ). Праграма БСГ.

Ліберальныя народнікі. Ідэалогія ліберальнага народніцтва. Газета “Мінскі листок”.

У. Спасовіч, А. Петражыцкі, І. Файніцкі.

Тэма 6. Палітычныя і прававая думка БССР (1919-1991 гг.)

Уплыў дакументаў першага і другога Ўсебеларускага з’ездаў Саветаў рабочых, сялянскіх, батрацкіх і чырвонаармейскіх дэпутатаў на развіцце

беларускай грамадска-палітычнай думкі. Развіцце марксісцкай тэорыі. Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт (1921), Інстытут філасофіі і права АН БССР (1931) — цэнтры марксісцкай палітыка-прававой думкі Беларусі. Канстытуцыі БССР 1919, 1927, 1937 і 1978 гг. — юрыдычная база для распрацоўкі нацыянальнага заканадаўства.

Палітычная і прававая думка Заходняй Беларусі (1921-1939 гг.). Камуністычная партыя Заходняй Беларусі. Ідэалогія палітычных партый і грамадскіх рухаў. Беларуская сялянска-рабочая грамада, Змаганне і інш.

Дзейнасць і погляды В.Г. Кнорына, А.Ф. Мяснікова, А.Р. Чарвякова, І.Д. Луцкевіча (Янкі Купалы), К.М. Міцкевіча (Якуба Коласа), П.К. Панамарэнка, К.Т. Мазурава, П.М. Машэрава, І. Дварчаніна, Б. Тарашкевіча, А. Станкевіча, Я. Пятроўскага і інш.

Тэма 7. Палітычная і прававая думка ў Рэспубліцы Беларусь (1991 г. - цяперашні час)

Узнаўленне самастойнасці Беларусі і актывізацыя палітыка-прававой думкі ў 90-х гадах ХХ ст. Палітычныя партыі і грамадскія рухі ў Рэспубліцы Беларусь. Іх ідэі.

І.У. Вішнеўская, Л.Л. Голубева, Т.І. Доўнар, С.А. Падокшын, С.Ф. Сокал, В.Ф. Шалькевіч і інш. — даследчыкі развіцця беларускай палітычнай і прававой думкі.

Юрыдычная адукацыя ў сучасны перыяд.

ВУЧЭБНА-МЕТАДЫЧНАЯ КАРТА ВУЧЭБНАЙ ДЫСЦЫПЛІНЫ
па спецыяльнасці 1-23 01 06 “Паліталогія”

Дзённая форма

Нумар тэмы	Назва тэмы	Колькасць аўдыторных гадзін					Колькасць гадзін КСР	Форма кантролю ведаў
		Лекцыі	Практычныя заняткі	Семінарскія заняткі	Лабараторныя заняткі	Іншае		
1	2	3	4	5	6	7	8	9
1.	Тэма 1. Прадмет і метадалогія гісторыі палітычнай і прававой думкі Беларусі як навукі і вучэбнай дысцыпліны. Крыніцы, перыядызацыя.	2		1				Абмеркаванне, апытанне.
2.	Тэма 2. Палітычная і прававая думка Беларусі ў перыяд усталявання дзяржаўнасці ўсходніх славян (са старажытных часоў да XIII ст.).	4		1				Апытанне, складанне і прадстаўленне прэзентацыі.
3.	Тэма 3. Палітычная і прававая думка Беларусі ў перыяд утварэння і станаўлення Вялікага Княства Літоўскага (XIII – XVI стст.).	4		2			1	Апытанне, даклад, справаздача па дамашнім тэарэтычным і практычным заданнях і задачах з іх вуснай абаронай.

4.	Тэма 4. Палітычная і прававая думка Беларусі ў складзе канфедэратыўна й Рэчы Паспалітай (канец XVI – XVIII стст.).	4		2				Апытанне, адкрытае эўрыстычны ае заданне, калоквиум.
5.	Тэма 5. Палітычная і прававая думка Беларусі ў складзе Расійскай імперыі (1795 – 1918 гг.).	4		2			1	Апытанне, кантрольна я работа, рэфераты.
6.	Тэма 6. Палітычная і прававая думка БССР (1919 – 1991).	2		1				Апытанне, даклады, групавая работа..
7.	Тэма 7. Палітычная і прававая думка ў Рэспубліцы Беларусь (1991 г. цяперашні час).	2		1				Апытанне, электронны я тэсты, эссэ.
Усяго па дысцыпліне:		22		10			2	Залік

ІНФАРМАЦЫЙНА-МЕТАДЫЧНАЯ ЧАСТКА

3.1. АСНОЎНАЯ ЛІТАРАТУРА

1. Авакян, Г.С. Палітычныя мысліцелі і гуманісты Беларусі / Г.С. Авакян, М.В. Кузняцоў, М.П. Сінькевіч. Мінск : Элайда, 2002. – 96 с.
2. Асветнікі зямлі Беларускай: Энцыкл. Даведнік / Рэдкал.: Г.П. Пашкоў і інш. – Мінск : БелЭн, 2001. – 496 с.
3. Белорусская юридическая энциклопедия : в 4 т. – Минск : ГИУСТ БГУ, 2007 – 2011. – 3 т.
4. Беларускія летапісы і хронікі. – Мінск : Міжнар. фонд "Бел. кнігазбор", 1997. — 430 с.
5. Бирало, А.А. Философская и общественная мысль в Белоруссии и Литве в конце XVII – середине XVIII вв. /А.А. Бирало. – Минск : Изд-во БГУ им. В.И. Ленина, 1971. – 180 с.
6. Васілевіч, Р.А. Гісторыя канстытуцыйнага права Беларусі / Р.А. Васілевіч, Т.І. Доўнар, І.А. Юхо. – Мінск : ВТАА “Права і эканоміка”, 2001. – 363 с.
7. Вішнеўская, І.У. Гісторыя палітычнай і прававой думкі Беларусі / І.У. Вішнеўская. – Мінск : Тэсей, 2004. — 271 с.
8. Вялікае княства Літоўскае: у 2 т. – Мінск : БелЭн, 2005 – 2006. – 2 т.
9. Вялікае княства Літоўскае: энцыклапедыя. Т. 3. Дадатак. А – Я / рэдкал.: Т.У. Бялова (гал. рэд.) [і інш.]. – Мінск : Беларус. Энцыкл. імя П. Броўкі, 2010. – 696 с.
10. Гісторыя і сучаснасць: беларуская дзяржаўнасць ва ўсходнеўрапейскім кантэксце: зборнік навуковых прац, прысвечаных 90-годдзю з дня нараджэння прафесара І.А. Юхо / рэдкал.: С.А. Балашэнка (гал. рэд.) і [інш.]. – Мінск : Бизнесофсет, 2012. – 552 с.
11. Голубева, Л.Л. Гісторыя палітычнай і прававой думкі Беларусі : вучэб.-метадыч. комплекс / Л.Л. Голубева. – Мінск : ГИУСТ БГУ, 2005. – 84 с.
12. Голубева, Л.Л. Да пытання аб перыядызацыі гісторыі палітычнай і прававой думкі Беларусі // Актуальныя пытанні становлення прававой сістэмы на сучасным этапе : матэрыялы Міжнароднага навукова-практ. канф., Мінск, 11 – 12 окт. 2012 г. / рэдкал.: С.А. Балашенка (гл. рэд.) [і др.]. – Мінск : Бизнесофсет, 2012. – С. 56 – 57.
13. Доўнар, Т.І. Гісторыя палітычнай і прававой думкі Беларусі XVI–XVIII стст.: хрэстаматыя / Т.І. Доўнар, Ю.П. Доўнар, Л.Л. Голубева ; пад рэд. Т.І. Доўнар. – Мінск : БДУ, 2004. – 206 с.
14. Козел, А.А. История философской мысли Беларуси (XII–XX вв.) : учеб. пособие / А.А. Козел. – Минск : Академия МВД Республики Беларусь, 1998. – 143 с.
15. Козел, А.А. Философская мысль Беларуси / А.А. Козел. – Минск : Амалфея, 2004. – 352 с.

16. Конон, В.М. Очерки истории философской и социологической мысли Белоруссии до 1917 г. / В.М. Конон, С.А. Подокшин, Н.И. Прашкович. – Минск : Наука и техника, 1973. – 557 с.
17. Мысліцелі і асветнікі Беларусі : энцыкл. даведнік / гал. рэд. Б.І. Сачанка. – Мінск : БелЭн, 1995. – 671 с.
18. Очерки истории философской и социологической мысли Белоруссии: до 1917 года / редкол. : К.П. Буслов (отв. ред.) [и др.] – Минск : Наука и техника, 1973. – 557 с.
19. Падокшын, С.А. Беларускае думка ў кантэксце гісторыі і культуры / С.А. Падокшын. – Мінск : Беларускае навук, 2003. – 316 с.
20. Падокшын, С.А. Палітычная і прававая думка Беларусі XVI–XVII стст. / С.А. Падокшын, С.Ф. Сокал. – 2-е выд. дап. – Мінск : Права і эканоміка, 2000. – 120 с.
21. Падокшын, С.А. Этычная думка ў культуры Беларусі XVI–XVII стст. / С.А. Падокшын ; навук. рэд. А.С. Майхровіч. – Мінск : Бел.навука, 2004. – 151 с.
22. Памятники философской мысли Беларуси XVII–первой половины XVIII в. – Минск : Навука і тэхніка, 1991. – 486 с.
23. Праблемы гісторыі дзяржавы і права Беларусі: матэрыялы міжнар. навук.-практ. канф., прысвечанай 90-годдзю з дня нараджэння І.А. Юхо. Мінск, 18 – 19 сак. 2011 г. / рэдкал.: С.А. Балашэнка (адк. рэд.) [і інш.]. – Мінск: БДУ, 2011. – 199 с.
24. Самбук, С.М. Общественно-политическая мысль Белоруссии во второй половине XIX в. / С.М. Самбук. – Минск : Наука и техника, 1976. – 386 с.
25. Сокал, С.Ф. Кароткі агляд гісторыі палітычнай і прававой думкі Беларусі: лекцыйны матэрыял / С.Ф. Сокал. – Магілёў : Абласная друкарня, 1999. – 142 с.
26. Сокол, С.Ф. Политическая и правовая мысль в Белоруссии XVI–первой половины XVII в. – Минск : Наука и техника, 1984. – 188 с.
27. Старажытная беларуская літаратура (XII – XVII стст.) / Уклад., прадм., камент. І. Саверчанкі. – Мінск : Кнігазбор, 2007. – 608 с. [8] с.
28. Статут Велико́го Кня́жества Литовского 1529 года. – Минск : Издательство Академии наук БССР, 1960. – 254 с.
29. Статут Вялікага княства Літоўскага 1566 года / Т.І. Доўнар, У.М. Сатолін, Я.А. Юхо; рэдкал. Т.І. Доўнар [і інш.]. – Мінск : Тэсей, 2003. – 352 с.
30. Статут Вялікага княства Літоўскага 1588: Тэксты. Давед. Камент. / Беларус. Сав. Энцыкл.; Рэдкал.: І.П. Шамякін (гал. рэд.) [і інш.]. – Мінск : БелСЭ, 1989. – 573 с.
31. Статут Вялікага княства Літоўскага 1588 / Пер. на бел. мову А.С. Шагун. – Мінск : Беларусь, 2002. – 207 с.
32. Статут Вялікага княства Літоўскага 1588 года: юбілейнае выданне / С.А. Балашэнка, Т.І. Доўнар, Л.Л. Голубева. – Мінск : Прынткорп, 2010. – 614 с.

33. Францыск Скарына і яго час : энцыкл. давед. / рэдкал.: І.П. Шамякін (гал. рэд.) [і інш.]. – Мінск : БелСЭ, 1988. — 607, [1] с.
34. Францыск Скорина и его время : энцыкл. справ. / Беларус. Сов. Энцикл.; редкол. : И.П. Шамякин (гл. ред.) [і др.]. – Мінск :БелСЭ, 1990. – 631 с.
35. Чыгрынаў, П.Г. Грамадская думка ў Беларусі: палітыка-гістарычны аспект (X – пач. XX стст.) / П.Г. Чыгрынаў. – Мінск: Акад. МУС Рэсп. Беларусь, 1996. — 229 с.
36. Шалькевіч, В.Ф. Гісторыя палітычнай і прававой думкі Беларусі Навучальны дапаможнік. / Серыя : “Гісторыя Бацькаўшчыны” дадатак да часопіса “Права і эканоміка” / В.Ф. Шалькевіч. – Мінск, 1999. – 200 с.
37. Шалькевіч, В.Ф. Гісторыя палітычнай і прававой думкі Беларусі / В.Ф. Шалькевіч. – Мінск : Маладзёжнае навуковае супрацоўніцтва, 2002. – 248 с.
38. Энциклапедыя гісторыі Беларусі: ў 6 т. – Мінск: БелЭн, 1993 – 2003. – 6 т.

3.2. ДАДАТКОВАЯ ЛІТАРАТУРА

1. Адраджэнне: гістарычны альманах / склад. і навук. рэд. А.П. Грыцкевіч. – Мінск : Універсітэцкае, 1995. – 321 с.
2. *Алексютовіч, М.А.* Скарына, яго дзейнасць і светапогляд / М.А. Алексютовіч. – Мінск: АН БССР, 1958. — 145 с.
3. *Анішчанка, Я.К.* Міжканфесійныя канфлікты ў Беларусі напярэдадні першага падзелу Рэчы Паспалітай / Я.К. Анішчанка // Весці АН Беларусі. Серыя грамадскіх навук. – 1995. – № 3. – С. 51–59.
4. Анталогія даўняй беларускай літаратуры : XI–першая палова XVIII стагоддзя / НАН Беларусі, Ін-т літ. імя Я.Купалы ; падрыхт. А.І. Богдан і [інш] ; навук.рэд. В.А. Чамярыцкі. – 2-е выд., выпр. – Мінск : Бел.навука, 2005. – 754 с.
5. Бардах, Ю. Литовские Статуты – памятники права эпохи Возрождения / Ю. Бардах // Культурные связи народов Восточной Европы в XVI в. : сб. ст. – М. : Наука, 1976. – С. 71–76.
6. Біблія. Факсімільнае ўзнаўленне Бібліі, выдадзенай Ф.Скарынай у 1517 – 1519 гг. – Мінск : БелЭн, 1990 – 1991. – Т. 1–3.
7. *Біч, М.* Нацыянальнае і аграрнае пытанне ў час паўстання 1863–1864 гг. / М. Біч // Беларускі гістарычны часопіс. – 1993. – № 3. – С. 36–45.
8. *Волян, А.* Аб грамадзянскай або палітычнай свабодзе / А. Волян. – Мінск: Зміцер Колас. – 2009. – 142 с.
9. *Волян, А.* Аб палітычнай або грамадзянскай свабодзе / А. Волян // Культура. – 1994. – 15 чэрвеня. – С. 10–11.
10. Волян, А. Прадмова да сената Каралеўства Польскага і Вялікага княства Літоўскага, або якім павінна быць праўленне дабрачыннага караля (1573) / А. Волян // Фрагмэнты. – 2001. – № 10. – С. 5–10. Гісторыя Беларусі ў

дакументах і матэрыялах / склад.: В.К. Шчарбакоў, К.І. Кернажыцкі, Д.І. Даўгяла. – Менск: АН БССР, 1936. – Т. 1.: IX – XVIII стст. – 754 с.

11. Гісторыя Беларусі ў дакументах і матэрыялах / склад.: В.К. Шчарбакоў, К.І. Кернажыцкі, Д.І. Даўгяла. – Менск: АН БССР, 1936. – Т. 1.: IX – XVIII стст. – 754 с.

12. Гісторыя палітычнай і прававой думкі Беларусі : вучэбна-метадычны дапаможнік для курсантаў 2-га курса вочнай формы навучання / склад.: А.А. Радаман, А.М. Сувалаў. – Мінск : Акадэмія МУС, 2007. – 61 с.

13. Гісторыя філасофскай і грамадска-палітычнай думкі Беларусі : у 6 т. / В.Б. Евароўскі [і інш.]; Нац. акад. навук Беларусі, Ін-т філасофіі ; рэдкал. : В.Б. Евароўскі. – Мінск : Беларус. навука, 2008. – Т. 1 : Эпоха Сярэднявечча. – 2008. – 576 с.

14. *Голубева, Л.Л.* Алізароўскі Аарон (Адам, Аляксандр) (1618-1659) / Л.Л. Голубева. // Юстыцыя Беларусі. – № 5. – 2003. – С. 11.

15. *Голубева Л.Л.* Палітыка – прававыя погляды Францыска Скарыны // Скарына і наш час. Матэрыялы Міжнароднай навуковай канферэнцыі, Гомель, 16-17 мая / Гомельскі дзярж. ун-т., Таварыства Кірылы Тураўскага, Гомельская спецыялізаваная славянская бібліятэка. – Гомель, 2002. – С. 28 – 32.

16. *Гусоўскі, М.* Песня пра зубра / М. Гусоўскі ; пер. з лацін. мовы і прадм. Я. Семяжона. – Мінск : Маст. літарат., 1980. – 25 с.

17. *Дзэрбіна, Г.В.* Статуты Вялікага княства Літоўскага як праява прававой культуры Рэнэсансу / Г.В. Дзэрбіна // Нацыянальныя пытанні : матэрыялы III Міжнар. кангрэса беларусістаў „Беларуская культура ў дыялогу цывілізацый”, Мінск, 21-25 мая, 4–7 снеж. 2000 г. / рэдкал. : Э. Дубянецкі (гал. рэд.) [і інш.]. – Мінск : Беларускі кнігазбор, 2001. – 224 с.

18. *Доўнар Т.І.* Андрэй Волан (Валян) – беларускі філосаф і правазнаўца XVI стагоддзя // Юстыцыя Беларусі. – 2012. – № 8. – С. 75 – 77.

19. *Доўнар, Ю.П.* Погляды Андрэя Волана на судовую ўладу / Ю.П. Доўнар // Матэрыялы міжнар. навук.-практ. канф., Баранавічы, 1 – 2 снежня 2001 г. – Мінск, 2001. – С. 166 – 167.

20. Заняпад і адраджэнне: беларуская літаратура XIX стагоддзя / уклад., прадм. і заўв. У. Казбэрука. – Мінск : Маст. літ., 2001. – 606 с.

21. Запіска графа Агінскага, пададзеная Аляксандру I 15 мая 1811 года // Адраджэнне: гіст. альманах / склад. і навук. рэд. А.П. Грыцкевіч. – Мінск : Універсітэцкае, 1995. – Вып. 1. – С. 200–212.

22. Идеи гуманизма в общественно-политической и философской мысли Беларуси: дооктябрьский период / Акад. наук БССР ; Ин-т философии и права ; редкол. : К.П. Буслов (отв. ред.) [и др.] – Минск : Наука и техника, 1972. – 279 с.

23. Избранные произведения прогрессивных польских мыслителей : в 3 т. / подбор и ред. текстов, вступ. ст. и примеч. И.С. Миллера, И.С. Нарского. – М. : Госполитиздат, 1956.

24. *Каліноўскі, К.* За нашую вольнасць : творы, дакументы / К. Каліноўскі; уклад. Г. Кісялёў. – Мінск, 1999. – 459 с.
25. *Кашуба М.В.* Георгий Конисский / М.В. Кашуба. – М. : Мысль, 1979. – 173 с.
26. Кирилл Туровский: собрание из 68 сочинений / уклад. А.А. Мельнікаў. – Минск : Изд. Института литературы им. Янки Купалы Национальной академии наук Беларуси, 2000. – 462 с.
27. *Конан, У.М.* Боская і людская мудрасць: Францішак Скарына: жыццё, творчасць, светапогляд / У.М. Конан. – Мінск : 1990. – 64 с.
28. *Короткий, В.Г.* Творческий путь Мелетия Смотрицкого/ В.Г. Короткий ; АН БССР, Ин-т лит. им. Янки Купалы. – Минск : Наука и техника, 1987. – 190 с.
29. *Коршунов, А.Ф.* Афанасий Филиппович: жизнь и творчество / А.Ф. Коршунов. – Минск : Наука и техника, 1965. – 183 с.
30. *Костомаров, Н.И.* Старый спор: последние годы Речи Посполитой / Н.И. Костомаров. – Смоленск, 1994. – 762 с.
31. *Кузьняева, С.* Нацыянальнае адраджэнне і нацыянальная свядомасць беларусаў у першай палове XIX ст. / С. Кузьняева // Беларускі гістарычны агляд. – 1994. – Т. 1. – Сш. 1. – С. 54–65.
32. Летапісы і хронікі Беларусі. Сярэднявечча і раньнемадэрны час : тэматычны дадатак // “ARCHE”. – 2009. – № 10. – 902 с.
33. *Ліс, Я.* Палітык Міхаіл Клеафас Агінскі // Спадчына. – 1996. – № 2. – С. 30–35.
34. *Литвин, М.* О нравах татар, литовцев и москвитян: Десять отрывков / М. Литвин. – М.: Изд-во Моск.ун-та, 1994. – 149с.
35. Литература Древней Руси: хрестоматия / сост. Л.А. Дмитриев ; под общ. ред. Д.С. Лихачева. – М. : Высшая школа, 1990. – 544 с.
36. *Любавский, М.К.* Литовский канцлер Лев Сапега о событиях Смутного времени: 1611–1613 гг. / Изд. М.К. Любавский // ЧОИДР. – 1901. – Кн. 2. – С. 1–16.
37. *Майхрович, А.С.* Белорусские революционные демократы: важнейшие аспекты мировоззрения / А.С. Майхрович. – Минск : Наука и техника, 1977. – 207 с.
38. *Мартос, А.* Беларусь в исторической, государственной и церковной жизни / А. Мартос. – Минск : Экзархат РПЦ, 1990. – 352 с.
39. *Мохнач, Н.Н.* От Просвещения к революционному демократизму : общественно-политическая и философская мысль Белоруссии конца 10-х–начала 50-х годов XIX в. / Н.Н. Мохнач. – Минск : Наука и техника, 1976. – 184 с.
40. Мудрое слово Древней Руси: XI – XVII вв. : сборник / сост. В.В. Колесов. – М. : Советская Россия, 1989. – 464 с.
41. *Падокшын, С.А.* Філасофская думка эпохі Адраджэння ў Беларусі: ад Францыска Скарыны да Сімяона Полацкага / С.А. Падокшын;

- Акад. навук БССР, Ін-т філасофіі і права. – Мінск : Навука і тэхніка, 1990. – 285 с.
42. Памятники литературы Древней Руси: XIII век : сб. текстов / сост. и общ. ред. Л.А. Дмитриева, Д.С. Лихачева. – М. : Худож. лит., 1981. – 620 с.
  43. Повесть временных лет / пер. Д.С. Лихачева ; примеч. О.В. Творогова. – Петрозаводск : Карелия, 1991. – 188 с.
  44. *Порецкий, Я.И.* Николай Гусовский / Я.И. Порецкий ; редкол. : З.Ю. Копыцкий. – Минск : Наука и техника, 1984. – 94 с.
  45. *Саверчанка, I.B.* Апостал яднання і веры: Язэп Руцкі / I.B. Саверчанка. – Мінск : Навука і тэхніка, 1994. – 67 с.
  46. *Саверчанка, I.B.* Астафей Валовіч: гісторыка-біяграфічны нарыс / I.B. Саверчанка. – Мінск, 1992. – 94 с.
  47. *Саверчанка, I.B.* Канцлер Вялікага княства. Леў Сапега / I.B. Саверчанка. – Мінск : Навука і тэхніка, 1992. – 63 с.
  48. *Саверчанка, I.B.* Сымон Будны: гуманіст і рэфарматар / I.B. Саверчанка. – Мінск : Універсітэцкае, 1993. – 221 с.
  49. Симеон Полоцкий. Избранные сочинения / Симеон Полоцкий. – М. : Наука, 2004. – 288 с.
  50. *Скарына Ф.* Творы : прадмовы, сказанні, пасляслоўі, акафісты, пасхалія / Ф. Скарына ; АН БССР, Ін-т літаратуры імя Я. Купалы. – Мінск : Навука і тэхніка, 1990. – 207 с.
  51. *Старостина, И.* Право Великого княжества Литовского XV в. в контексте культурно-исторических связей Польши, Литвы и Руси // Восточная Европа в исторической ретроспективе : к 80-летию В.Т. Пашуто / под ред. Т.Н. Джаксон и Е.А. Мельниковой. – М. : Языки русской культуры, 1999. – С. 237–244.
  52. Статут Вялікага княства Літоўскага 1529 года – падмурак развіцця беларускай дзяржаўнасці і канстытуцыйналізму : да 480-годдзя прыняцця : сб. науч. тр. / БГУ, юрид. фак.; редкол. : С.А. Балашенко [и др.]. – Минск : РИВШ, 2009. – 140 с.
  53. Творения святого отца нашего Кирилла Епископа Туровского с предварительным курсом истории Турова и Туровской епархии до XIII века / Издание преосвященного Евгения епископа Минского и Туровского. – Киев, 1880. – 296 с.
  54. Хрэстаматыя па старажытнай беларускай літаратуры / склад. А.Ф. Коршунаў. – Мінск.: Дзяржаўнае вуч.-пед. выдавецтва Міністэрства Асветы БССР, 1959. – 473 с.
  55. *Цяпінскі, В.* Прадмова да “Евангелля” / В. Цяпінскі ; пер. са старабел. мовы // Роднае слова. – 2005. – № 8. – С. 14–16.
  56. *Шалькевіч, В.Ф.* Ацэнкі Канстытуцыі 3 Мая 1791 года ў грамадска-палітычнай думцы XIX ст. / В.Ф. Шалькевіч // Веснік БДУ. Сер. 3. – 1991. – № 3. – С. 70–72.

57. *Шалькевич, В.* Патриот, мыслитель, гуманист: к 350-летию со дня рождения Симеона Полоцкого / В. Шалькевич // Коммунист Белоруссии. – 1979. – № 12. – С. 163–172.
58. *Швед, В.В.* Паміж Польшчай і Расіяй: грамадска-палітычнае жыццё на землях Беларусі: 1772–1863 гг. / В.В. Швед. – Гродна : ГрДУ, 2001. – 415 с.
59. *Юхо, І.А.* Уводзіны. Статут і развіццё прававой думкі / І.А. Юхо // Статут Вялікага княства Літоўскага 1588. – Мінск : БелСЭ, 1989. – С. 28–38.
60. *Юхо, Я.А.* Канстытуцыя Рэчы Паспалітай 3-га мая 1791 года і Беларусь / Я.А. Юхо // Веснік БДУ. Сер. 3. – 1996. – № 3. – С. 85–89.
61. *Юхо, Я.* Наш нацыянальны герой / Я. Юхо // Сыны і пасынкі Беларусі / С.В. Барыс, С.В. Тарасаў, Г.А. Ланеўскі [і інш.] ; уклад. С.В. Барыс – Мінск : Полымя, 1996. – С. 95–134.

Пералік рэкамендаваных сродкаў дыягностыкі і метадыка фарміравання выніковай адзнакі

Для выяўлення вучэбных дасягненняў студэнтаў пры выніковым ацэньванні (залік) будуць выкарыстаны наступныя формы дыягностыкі кампетэнцый.

Вусная форма дыягностыкі кампетэнцый:

- калоквіумы;
- даклады на семінарскіх занятках;
- апытанне;
- абмеркаванне;
- групавая работа;
- адкрытае эўрыстычнае заданне
- залік

Пісьмовая форма дыягностыкі кампетэнцый:

- кантрольныя работы;
- эсэ;
- рэфераты.

Вусна-пісьмовая форма дыягностыкі кампетэнцый:

- справаздача па дамашнім тэарэтычным і практычным заданнях і задачах з іх вуснай абаронай.

Тэхнічная форма дыягностыкі кампетэнцый:

- электронныя тэсты;
- складанне і прадстаўленне прэзентацый.

Адзнака за апытанне на лекцыях і семінарскіх занятках уключае:

- адказ (паўната адказу) – 60 %;
- пастаноўку пытанняў – 40 %.

Пры ацэньванні рэферата (даклада) звяртаецца ўвага на:

- змест і паўнату раскрыцця тэмы – 35 %;
- структуру і паслядоўнасць выкладання – 35 %;
- крыніцы і іх інтэрпрэтацыю – 20 %;
- карэктнасць афармлення – 10 %.

Пры ацэнцы адкрытага (эўрыстычнага) задання неабходна ўлічваць:

- самабытнасць (арыгінальнасць) створанага адукацыйнага прадукта – 60 %;
- даследаванне вывучаемага феномена з розных бакоў, інтэгрыраванне ведаў з розных абласцей – 15 %;
- асабістая значымасць дасягнутых вынікаў – 25 %.

Методыка фарміравання выніковай адзнакі

Выніковая адзнака па дысцыпліне фарміруецца на аснове: «Правил проведения аттестации», зацверджанай пастановай Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь од 29.05.2012 г., № 53, «Положения о рейтинговой системе в БГУ (рэд. 2015 г.), «Критериев оценки студентов (10 баллов)».

Метадычныя рэкамендацыі па арганізацыі самастойнай работы студэнтаў

Пры арганізацыі адукацыйнага працэсу выкарыстоўваецца эўрыстычны падыход, які прадугледжвае:

- ажыццяўленне студэнтамі асобна-значымых адкрыццяў навакольнага свету;
- дэманстрацыю разнастайнасці рашэнняў большасці прафесійных задач і жыццёвых праблем;
- творчую самарэалізацыю студэнтаў у працэсе стварэння адукацыйных прадуктаў;
- індывідуалізацыю навучання праз магчымасць самастойна ставіць мэты, ажыццяўляць рэфлексію ўласнай адукацыйнай дзейнасці.

Пры арганізацыі адукацыйнага працэсу выкарыстоўваецца практыка-арыентаваны падыход, які прадугледжвае:

- засваенне зместу адукацыі праз рашэнне практычных задач;
- набыццё навыкаў эфектыўнага выканання розных відаў прафесійнай дзейнасці;
- арыентацыю на генерыраванне ідэй, рэалізацыю групавых студэнцкіх праектаў, развіццё прадпрымальніцкай культуры;
- выкарыстанне працэдур, спосабаў ацэньвання, якія фіксуюць сфарміраванасць прафесійных кампетэнцый.

Арганізацыя самастойнай работы студэнтаў

Самастойная работа студэнтаў плануецца ў межах вучэбных гадзін, адведзеных на вывучэнне дысцыпліны “Гісторыя палітычнай і прававой думкі Беларусі” і прадугледжвае азнаямленне з навукавай, вучэбнай, метадычнай літаратурай, нарматыўнымі дакументамі, напісанне эсэ, падрыхтоўку рэфератаў. Самастойная работа прадугледжвае арыентацыю на актыўныя метады авалодання ведамі, развіццё творчых здольнасцей з улікам патрабаванняў і магчымасцей асобы, пераход ад паточнага да індывідуалізаванага навучання. Самастойная работа студэнтаў накіравана на паглыбленне і замацаванне ведаў студэнтаў, развіццё практычных уменняў. Агульныя патрабаванні да арганізацыі самастойнай работы студэнтаў вызначаюцца Палажэннямі і метадычнымі парадамі Міністэрства адукацыі, а таксама ўтрымліваюцца ў навуковых выданнях, апрабаваных у вучэбным працэсе юрыдычнага факультэта.

Прыкладны пералік заданняў для кіруемай самастойнай работы студэнтаў.

Тэма 3. Палітычная і прававая думка Беларусі ў перыяд утварэння і станаўлення Вялікага Княства Літоўскага (XIII – XVI стст.).

Заданні:

Выявіць асаблівасці ў развіцці палітычнай і прававой думкі Беларусі ў XIII – XVI стст. Прааналізаваць працы беларускіх мысліцеляў XIII – XVI стст. (А. Волана, С. Буднага, Л. Сапегі, М. Літвіна і інш.).

Сродкі дыягностыкі: апытанне, даклад, справаздача па дамашнім тэарэтычным і практычным заданнях і задачах з іх вуснай абаронай.

Тэма 5. Палітычная і прававая думка Беларусі ў складзе Расійскай імперыі (1795 – 1918 гг.).

Заданні:

Прааналізаваць развіццё палітычнай і прававой думкі Беларусі ў 1795 – 1918 гг. па трох асноўных напрамках: ліберальны, кансерватыўны, рэвалюцыйна-дэмакратычны.

Сродкі дыягностыкі: апытанне, кантрольная работа, рэфераты.

Прыкладная тэматыка семінарскіх заняткаў

Тэма 1 (1 гадзіна). Прадмет і метадалогія гісторыі палітычнай і прававой думкі Беларусі як навукі і вучэбнай дысцыпліны. Крыніцы, перыядызацыя.

Тэма 2 (1 гадзіна). Палітычная і прававая думка Беларусі ў перыяд усталявання дзяржаўнасці ўсходніх славян (са старажытных часоў да XIII ст.).

Тэма 3 (2 гадзіны). Палітычная і прававая думка Беларусі ў перыяд утварэння і станаўлення Вялікага Княства Літоўскага (XIII – XVI стст.).

Тэма 4 (2 гадзіны). Палітычная і прававая думка Беларусі ў складзе канфедэратыўнай Рэчы Паспалітай (канец XVI – XVIII стст.).

Тэма 5 (2 гадзіны). Палітычная і прававая думка Беларусі ў складзе Расійскай імперыі (1795 – 1918 гг.).

Тэма 6 (1 гадзіна). Палітычная і прававая думка БССР (1919 – 1991).

Тэма 7 (1 гадзіна). Палітычная і прававая думка ў Рэспубліцы Беларусь (1991 г. цяперашні час).

Тэмы рэфератыўных работ

1. Палітычная і прававая думка ў Беларусі ў XI – XV стст.
2. Палітыка-прававая думка Беларусі ў эпоху Адраджэння.
3. Палітычная і прававая думка ў Беларусі канца XVI – сярэдзіны XVII стст. (лютэранства, кальвінізм, арыянства).
4. Палітычная і прававая думка ў Беларусі ў другой палове XVII – першай палове XVIII стст.
5. Палітыка-прававая думка ў Беларусі ў другой палове XVIII ст.
6. Палітычная і прававая думка ў Беларусі ў канцы XVIII – пачатку XX стст.
7. Фізіякратызм – аснова рэфармавання грамадскага ладу.
8. Канстытуцыя Рэчы Паспалітай 3 Мая 1791 г. і яе ўплыў на палітычную і прававую думку Беларусі канца XVIII – першай паловы XIX ст.
9. Светапогляд Якуба Коласа.
10. Грамадска-палітычныя погляды Еўфрасінні Полацкай, Кірылы Тураўскага, Клімента Смаляціча.
11. Ф. Скарына – выдатны прадстаўнік XVI ст.
12. Францыск Скарына – грамадскі дзеяч, мысліцель, першадрукар, асветнік, адвакат.
13. М. Літвін і сацыяльна-палітычны трактат “Аб нормах татар, літоўцаў і масквіцян”.
14. Палітычныя і прававыя ідэі прадстаўнікоў кальвінізму ў Беларусі.
15. М.Р. Чорны як выдатны прадстаўнік рэфармацыйнага руху ў Беларусі.
16. Палітычныя і прававыя ідэі прадстаўнікоў арыянства ў Беларусі.
17. Палітычныя і прававыя погляды Сымона Буднага.
18. Леў Іванавіч Сапега – дзяржаўны дзеяч, мысліцель, законатворца, суддзя.
19. Леў Сапега і Рэфармацыя.

20. Палітычныя і правыя ідэі ў Беларусі ў сярэдзіне XVII ст.
21. Уплыў Брэсцкай царкоўнай уніі на развіццё палітычнай і прававой думкі ў Беларусі.
22. Пачатак вышэйшай юрыдычнай адукацыі ў Беларусі і Літве.
23. Грамадска-палітычныя і прававыя погляды С. Полацкага.
24. Г. Каніскі і праблема дысідэнтаў у Рэчы Паспалітай.
25. Палітычныя і прававыя погляды Г. Каніскага.
26. Асноўныя напрамкі развіцця палітычнай і прававой думкі ў Беларусі ў XIX ст.
27. Грамадска-палітычная і прававая думка ў Беларусі ў першай трэці XIX ст.
28. Філаматы, філарэты — студэнцкія таварыствы Віленскага ўніверсітэта.
29. Палітычная і прававая думка ў другой трэці XIX ст.
30. *Volumina legume* – каштоўная крыніца для вывучэння гісторыі палітычнай і прававой думкі Беларусі.
31. Палітычная і прававая думка ў другой палове XIX ст.
32. Актывізацыя палітычнай і прававой думкі ў Беларусі ў 90-я гады XX ст.
33. Пытанні гісторыі дзяржавы і права Беларусі, палітычныя і прававыя ідэі ў творчай спадчыне прафесара Юхо Язэпа (Іосіфа) Аляксандравіча.

ПРАТАКОЛ УЗГАДНЕННЯ ВУЧЭБНАЙ ПРАГРАМЫ УВА

Назва вучэбнай дысцыпліны, з якой неабходна ўзгадненне	Назва кафедры	Прапановы аб змяненнях у змесце вучэбнай праграмы УВА па вучэбнай дысцыпліне	Рашэнне, прынятае кафедрай, распрацаваўшай вучэбную праграму (з указаннем даты і нумара пратакола)
1. Гісторыя палітычных і прававых вучэнняў	Кафедра тэорыі і гісторыі дзяржавы і права	Прапановы не ўносіліся	Змяненняў не патрабуецца (пратакол № 4 от 16.11.2018 г.)
2. Канстытуцыйнае права замежных краін	Кафедра канстытуцыйнага права	Прапановы не ўносіліся	Змяненняў не патрабуецца (пратакол № 4 от 16.11.2018 г.)

**ДАПАЎНЕННІ І ЗМЯНЕННІ ДА ВУЧЭБНАЙ ПРАГРАМЫ
ПА ВЫВУЧАЕМАЙ ВУЧЭБНАЙ ДЫСЦЫПЛІНЕ**
на ____/____ вучэбны год

№№ ПП	Дапаўненні і змяненні	Падстава

Вучэбная праграма перагледжана і адобрана на пасяджэнні кафедры
(пратакол № ____ ад _____ 20_ г.)

Загадчык кафедры

_____ (ступень, званне)   _____ (подпіс)   _____ (Прозвішча, Імя, Імя па бацьку)

ЗАЦВЯРДЖАЮ
Дэкан факультэта

_____ (ступень, званне)   _____ (подпіс)   _____ (Прозвішча, Імя, Імя па бацьку)